

Rozporządzenie Rady
1099/2009
w sprawie ochrony
zwierząt podczas ich
uśmiercania

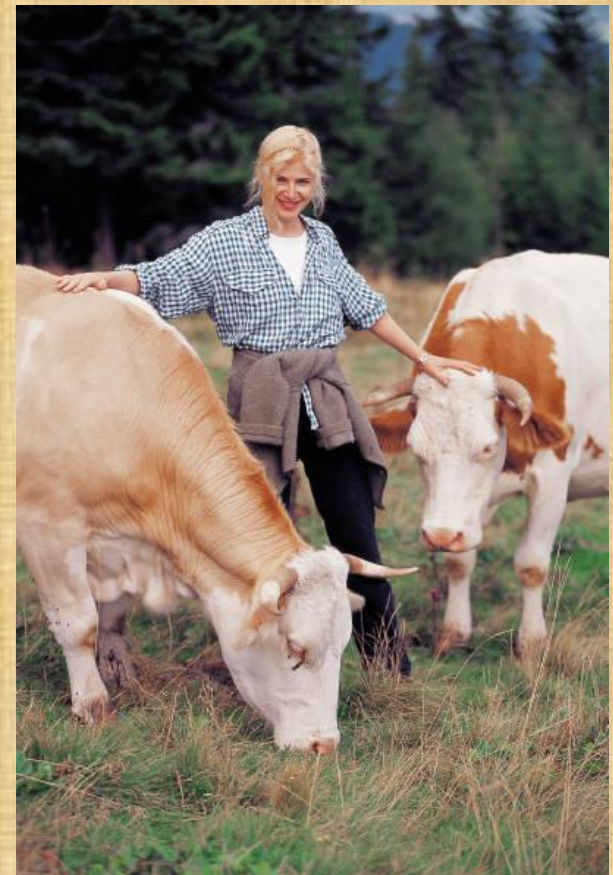
Rozporządzenie Rady 1099/2009

- uchwalono w dniu 24 września 2009 r.
- opublikowano w dniu 18 listopada 2009 r.
- weszło w życie w dniu 8 grudnia 2009 r. (20 dni po opublikowaniu)
- stosuje się od **dnia 1 stycznia 2013 r.**
- okresy przejściowe
 - dotyczący konstrukcji rzeźni – 8 grudnia 2019 r.
 - dotyczący możliwości wydawania świadectw kwalifikacji na podstawie uproszczonej procedury – 8 grudnia 2015 r.

Rozporządzenie Rady 1099/2009

Wiele przepisów dyrektywy Rady 93/119 zostało włączone do rozporządzenia, w tym w szczególności podstawowe założenie, iż:

podczas uśmiercania i działań związanych z uśmiercaniem zwierzętom oszczędza się wszelkiego niepotrzebnego bólu, niepokoju lub cierpienia.

Rozporządzenie Rady 1099/2009

Nowe wymagania prowadzone ww. rozporządzeniem dotyczą:

- procedur obowiązujących w rzeźniach i organizacji pracy,
 - duży nakład pracy;
 - ewentualna konieczność zwiększenia zatrudnienia;
- kwalifikacji pracowników zatrudnionych w rzeźniach,
 - środki finansowe na szkolenia dla pracowników;
 - trudności organizacyjne w szybkim przeszkoleniu pracowników;
- infrastruktury i wyposażenia,
 - środki finansowe na infrastrukturę;
 - środki finansowe na wyposażenie.

Standardowe procedury operacyjne

Podmioty gospodarcze planują z wyprzedzeniem uśmiercanie zwierząt i działania związane z uśmiercaniem i przeprowadzają je zgodnie ze standardowymi procedurami operacyjnymi.

- i) „standardowe procedury operacyjne” - zbiór pisemnych instrukcji mających na celu osiągnięcie jednorodności wypełniania określonej funkcji lub normy;
- ii) „działania związane z uśmiercaniem” oznaczają działania takie, jak obchodzenie się ze zwierzętami, magazynowanie, unieruchamianie, ogłuszanie i wykrwawianie zwierząt, wykonywane w związku z ich uśmierceniem i w miejscu, w którym ma ono się odbyć;

Standardowe procedury operacyjne

Wytyczne dotyczące **standardowych procedur operacyjnych** w odniesieniu do **ogłuszania** :

a) uwzględniają **zalecenia producentów sprzętu do ogłuszania i unieruchamiania zwierząt**;

b) określają, w odniesieniu do każdej stosowanej metody **ogłuszania**, **najważniejsze parametry** zawarte w załączniku I rozdział I, zapewniając ich skuteczność w zakresie ogłuszania zwierząt;

c) określają **środki**, które należy podjąć, w przypadku **gdy kontrole ogłuszania, wskazują, że zwierzę nie zostało odpowiednio ogłuszone** lub, w przypadku zwierząt poddawanych ubojowi rytualnemu, że zwierzę w dalszym ciągu wykazuje oznaki życia.

Kontrole ogłuszania

Osoby odpowiedzialne za ogłuszanie lub inni wyznaczeni pracownicy mają **obowiązek przeprowadzania regularnych kontroli procesu ogłuszania zwierząt.**

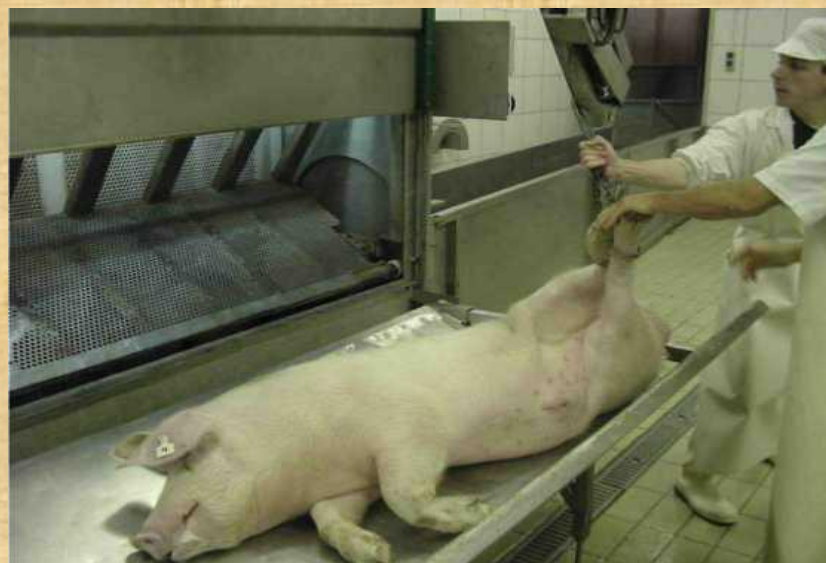
Cel: zapewnienie, że zwierzęta nie wykazują żadnych oznak przytomności ani wrażliwości na bodźce w okresie od zakończenia procesu ogłuszania do śmierci.

Metoda:

- **reprezentatywna próba zwierząt,**
- **częstotliwość ustalana jest na podstawie:**
 - **wyników poprzednich kontroli**
 - **wszelkich innych czynników, które mogą wpływać na skuteczność procesu ogłuszania.**

Wyniki:

gdy wyniki kontroli wskazują, że zwierzę nie zostało odpowiednio ogłuszone, osoba odpowiedzialna za ogłuszanie natychmiast podejmuje właściwe środki wyszczególnione w standardowych procedurach operacyjnych

Procedury monitorowania w rzeźniach

Do celów zapewnienia właściwej kontroli ogłuszania, konieczne jest wdrożenie odpowiednie procedury monitorowania w rzeźniach, osobno dla każdej linii ubojowej. Procedury monitorowania powinny opisywać, w jaki sposób mają zostać przeprowadzone kontrole ogłuszania.

Częstotliwość kontroli powinna być ustalana w sposób zapewniający wyniki o dużym stopniu wiarygodności oraz uwzględniać główne czynniki ryzyka, tj.:

- zmiany związane z rodzajem lub wielkością zwierząt poddawanych ubojowi
- organizacją pracy personelu,

Procedury monitorowania w rzeźniach

Procedury monitorowania powinny zawierać co najmniej:

- a) nazwisko osób odpowiedzialnych za procedurę monitorowania;
- b) wskaźniki służące do wykrycia u zwierząt oznak nieprzytomności i przytomności lub wrażliwości na bodźce (wskaźniki opracowane w celu wykrycia braku oznak życia u zwierząt poddanych ubojowi rytualnemu);
- c) kryteria pozwalające ustalić, czy wyniki prezentowane przez ww. wskaźniki są zadowalające;
- d) okoliczności lub czas, w których musi się odbyć monitorowanie;
- e) liczbę zwierząt w każdej próbie, która ma zostać sprawdzona podczas monitorowania;
- f) odpowiednie procedury, zapewniające, aby w przypadku niespełnienia kryteriów, działania związane z ogłuszaniem lub uśmiercaniem były poddawane przeglądowi w celu ustalenia przyczyn wszelkich wad i określenia zmian, które należy wprowadzić w tych działaniach.

Kwalifikacje personelu

Uśmiercanie i działania związane z uśmiercaniem przeprowadzane są **wyłącznie** przez osoby **posiadające odpowiedni poziom kwalifikacji**.

Następujące **czynności** mogą być przeprowadzane **wyłącznie przez osoby posiadające świadectwo kwalifikacji w odniesieniu do tych czynności**:

- a) obchodzenie się ze zwierzętami i opieka nad nimi przed ich skrepowaniem;
- b) krępowanie zwierząt w celu ogłuszenia lub uśmiercenia;
- c) ogłuszanie zwierząt;
- d) ocena skuteczności ogłuszenia;
- e) pętanie lub podwieszanie żywych zwierząt;
- f) wykrwawianie żywych zwierząt;
- g) ubój rytualny.

Świadectwa kwalifikacji wskazują **kategorie zwierząt, rodzaje urządzeń i działań, dla których świadectwo jest ważne.**

Kwalifikacje personelu

Konieczne jest wskazanie w przepisach krajowych właściwego organu odpowiedzialnego za :

- a) zapewnienie dostępności szkoleń dla personelu biorącego udział w uśmiercaniu i działaniach związanych z uśmiercaniem;
- b) przyznawanie świadectw kwalifikacji potwierdzających zdanie niezależnego egzaminu końcowego; przedmioty tego egzaminu są odpowiednio dobrane do danych kategorii zwierząt, odpowiadają poszczególnym działaniom objętym certyfikacją oraz przedmiotom określonym w załączniku IV;
- c) zatwierdzanie programów szkoleń oraz treści oraz warunków egzaminu.

Właściwy organ może **wydawać tymczasowe świadectwa kwalifikacji na okres nie dłuższy niż 3 miesiące**, jeśli wnioskodawca jest zarejestrowany jako uczestnik szkolenia i będzie pracował pod nadzorem.

Państwa członkowskie uznają świadectwa kwalifikacji wydane w innym państwie członkowskim.

Czynności uboju wymienione w art. 7 ust.2	Przedmioty egzaminu kwalifikacyjnego
Czynności od a do g	Zachowanie zwierząt, cierpienie zwierząt, przytomność i wrażliwość na bodźce, stres u zwierząt.
a) obchodzenie się ze zwierzętami i opieka nad nimi przed ich skrupowaniem;	Praktyczne aspekty obchodzenia się ze zwierzętami i krępowania ich. Znajomość instrukcji producenta dotyczących danego rodzaju urządzeń do krępowania stosowanych w przypadku krępowania mechanicznego.
b) krępowanie zwierząt w celu ogłuszenia lub uśmiercenia;	
c) ogłuszanie zwierząt;	Praktyczne aspekty technik ogłuszania i znajomość instrukcji producenta dotyczących stosowanego rodzaju urządzeń do ogłuszania. Rezerwowe metody ogłuszania lub uśmiercania. Podstawy konserwacji i czyszczenia urządzeń do ogłuszania lub uśmiercania.
d) ocena skuteczności ogłuszenia;	Kontrolowanie skuteczności ogłuszenia. Rezerwowe metody ogłuszania lub uśmiercania.
e) pętanie lub podwieszanie żywych zwierząt;	Praktyczne aspekty obchodzenia się ze zwierzętami i krępowania ich. Kontrolowanie skuteczności ogłuszenia.
f) wykrwawianie żywych zwierząt;	Kontrolowanie skuteczności ogłuszenia i braku oznak życia. Rezerwowe metody ogłuszania lub uśmiercania. Właściwe stosowanie i konserwacja noży do wykrwawiania.
g) ubój rytualny	Właściwe stosowanie i konserwacja noży do wykrwawiania. Kontrolowanie braku oznak życia.

Pracownik odpowiedzialny za dobrostan zwierząt

Rzeźnie dokonujące rocznie uboju więcej niż 1 000 jednostek żywego inwentarza z gromady ssaków lub 150 000 sztuk ptactwa lub królików, mają obowiązek wyznaczyć pracownika odpowiedzialnego za dobrostan zwierząt.

Pracownik odpowiedzialny za dobrostan zwierząt:

- posiada świadectwo kwalifikacji w odniesieniu do wszystkich działań odbywających się w rzeźni, za które jest odpowiedzialny,
- podlega bezpośrednio podmiotowi gospodarczemu i składa mu sprawozdania w sprawach dotyczących dobrostanu zwierząt,
- posiada kompetencje do wymagania, aby personel podjął wszelkie środki naprawcze konieczne do zapewnienia zgodności z przepisami w zakresie dobrostanu zwierząt,
- ma obowiązki określone w standardowych procedurach operacyjnych rzeźni i wyraźnie przedstawione personelowi,
- prowadzi rejestr działań podjętych, aby poprawić dobrostan zwierząt w rzeźni. Rejestr ten jest przechowywany przez co najmniej rok i jest udostępniany właściwemu organowi, na jego wniosek.

Ubój rytualny

- standardowe procedury operacyjne dla wszystkich czynności związanych z uśmiercaniem, w tym dla samego uboju;
- kontrole podczas uboju bez ogłuszenia zapewniające, że zwierzęta nie wykazują żadnych oznak przytomności ani wrażliwości na bodźce, zanim zostaną im zdjęte pęta, i nie wykazują żadnych oznak życia, zanim zostaną poddane obróbce lub sparzaniu – zgodne z wytycznymi dla kontroli ogłuszania;
- procedury monitorowania ww. kontroli – zgodne z wytycznymi dla monitorowania kontroli ogłuszania;
- kwalifikacje personelu - świadectwo kwalifikacji w odniesieniu do wszystkich czynności, w tym samego uboju;
- pracownik odpowiedzialny za dobrostan zwierząt.

Instrukcje użytkowania urządzeń do unieruchamiania i ogłuszania

Urządzenia do unieruchamiania lub ogłuszania mogą być sprzedawane wyłącznie wraz z instrukcjami dotyczącymi użytkowania, w sposób zapewniający optymalne warunki dla dobrostanu zwierząt. Producenci podają te instrukcje do publicznej wiadomości również za pośrednictwem Internetu.

W szczególności w instrukcjach tych określa się:

- a) gatunki, kategorie, liczbę lub masę ciała zwierząt, do stosowania wobec których urządzenia te są przeznaczone;
- b) zalecane parametry odpowiadające różnym okolicznościom użytkowania, w tym najważniejsze parametry określone w załączniku I rozdział I;
- c) w przypadku urządzeń do ogłuszania – metodę monitorowania skuteczności urządzeń w odniesieniu do zgodności z przepisami określonymi w niniejszym rozporządzeniu;
- d) zalecenia dotyczące konserwacji i, w razie konieczności, kalibracji urządzeń do ogłuszania.

Stosowanie urządzeń do unieruchamiania i ogłuszania

Urządzenia do unieruchamiania lub ogłuszania zwierząt muszą być konserwowane i kontrolowane zgodnie z instrukcjami producentów przez osoby przeszkolone.

Informacje dotyczące konserwacji muszą być rejestrowane, przechowywane przez co najmniej 1 rok i udostępniane właściwym organom, na ich wniosek.

Rozplanowanie, budowa i wyposażenie rzeźni

Rozplanowanie i budowa rzeźni oraz wyposażenie zgodne z przepisami określonymi w załączniku II – podlega ocenie PLW podczas zatwierdzania.

Każda rzeźnia powinna na żądanie przedstawić następujące informacje:

- a) maksymalną liczbę zwierząt na godzinę dla każdej linii ubojowej;
- b) kategorie zwierząt i masę ciała, w stosunku do których mogą być używane dostępne urządzenia do krępowania lub ogłuszania;
- c) maksymalną pojemność każdego magazynu żywca.

Nowe przepisy dotyczące magazynów żywca

Zagrody, przejścia i korytarze pozwalające:

- a) zwierzętom swobodne poruszanie się, zgodnie z wzorcami zachowania oraz bez zakłóceń;
- b) świniom lub owcom chód obok siebie, z wyjątkiem korytarzy prowadzących do urządzeń do unieruchamiania.

Nowe przepisy dotyczące magazynów żywca

Zagrody dla zwierząt oczekujących, powinny mieć równe podłoże, lite ściany od strony zagród do przetrzymywania i korytarzy prowadzących do miejsca ogłuszania oraz uniemożliwiające uwięźnięcie lub traktowanie się zwierząt.

Zagrody wyposażone w system dostarczania wody umożliwiający wszystkim zwierzętom stały dostęp do czystej wody.

Konieczność minimalizowania powstawania nagłych hałasów.

Nowe przepisy dotyczące magazynów żywca (z wyjątkiem królików i zajęcy)

Zagrody muszą spełniać następujące wymagania:

- zapewnić każdemu zwierzęciu wystarczająco dużo miejsca, aby mogło wstać, położyć się oraz obrócić się,
- zapewnić zwierzętom bezpieczeństwo; uniemożliwić ucieczkę i zabezpieczyć przed drapieżnikami,
- być oznaczona w sposób widoczny, poprzez wykazanie:
 - daty i godziny przybycia zwierząt,
 - maksymalnej liczby zwierząt, która może tam być przetrzymywana.

Przed przybyciem zwierząt powinny zostać przygotowane i utrzymywane w gotowości zagrody do izolacji zwierząt wymagających szczególnej opieki.

Kondycja i stan zdrowia zwierząt przetrzymywanych w magazynach powinny być regularnie kontrolowane przez pracownika odpowiedzialnego za dobrostan zwierząt lub osobę posiadającą odpowiednie kwalifikacje.

Nowe przepisy dotyczące unieruchamiania zwierząt

Zabronione są następujące metody unieruchamiania zwierząt:

- a) podwieszanie lub podciąganie przytomnych zwierząt (z wyłączeniem drobiu);
- b) mechaniczne unieruchamianie za pomocą zacisków lub wiązanie nóg lub śródstopi zwierząt (z wyłączeniem drobiu);
- c) przecinanie rdzenia kręgowego, na przykład za pomocą noża lub sztyletu;
- d) stosowanie w celu unieruchomienia zwierzęcia prądu elektrycznego, który go nie ogłusza ani nie uśmierca w warunkach kontrolowanych, a szczególnie stosowanie prądu elektrycznego, który nie przepływa przez mózg.

Nowe przepisy dotyczące unieruchamiania zwierząt – ubój rytualny

Zwierzęta uśmiercane bez uprzedniego ogłuszenia muszą być indywidualnie unieruchamiane; przeżuwacze muszą być unieruchamiane mechanicznie.

Zabronione jest stosowanie systemów unieruchamiających bydło przez umieszczenie w odwrotnym położeniu lub w dowolnym innym nienaturalnym położeniu, z wyjątkiem zwierząt poddawanych ubojowi rytualnemu i pod warunkiem, że są one umieszczone w urządzeniu ograniczające ruchy boczne i pionowe głowy zwierzęcia, dającym się regulować odpowiednio do wielkości zwierzęcia.

Nowe przepisy dotyczące urządzeń i obiektów do unieruchamiania

Urządzenia i obiekty do unieruchamiania powinny:

- a) optymalizować ogłuszanie lub uśmiercanie;
- b) zapobiegać okaleczeniom lub urazom zwierząt;
- c) minimalizować próby uwolnienia się i wydawanie przez zwierzęta odgłosów przy unieruchamianiu;
- d) minimalizować czas skrępowania.

W przypadku bydła boksy do unieruchamiania używane razem z pneumatycznym urządzeniem z zablokowanym bolcem muszą być wyposażone w urządzenia ograniczające ruchy głowy zwierzęcia w poziomie i pionie.

Nowe przepisy dotyczące elektrycznych urządzeń do ogłuszania kąpielą wodną

Linie do pętania zaprojektowane i rozmieszczone tak, aby:

- podwieszane ptaki nie były blokowane oraz aby zminimalizować niepokój zwierząt,
- podwieszane na nich kury nie były przytomne dłużej niż jedną minutę; natomiast kaczki, gęsi i indyki nie dłużej niż dwie minuty,
- na całej długości aż do wejścia do zbiornika do oparzania były łatwo dostępne na wypadek konieczności usunięcia ptaków z linii ubojowej,
- rozmiar i kształt metalowych pęt był dostosowane do rozmiaru kończyn drobiu,

Nowe przepisy dotyczące elektrycznych urządzeń do ogłuszania kąpielą wodną

- na odcinku od miejsca pętania do wejścia ptaków do kąpieli wodnej znajdował się system pozwalający na utrzymanie kontaktu z klatką piersiową ptaków, w celu ich uspokojenia,

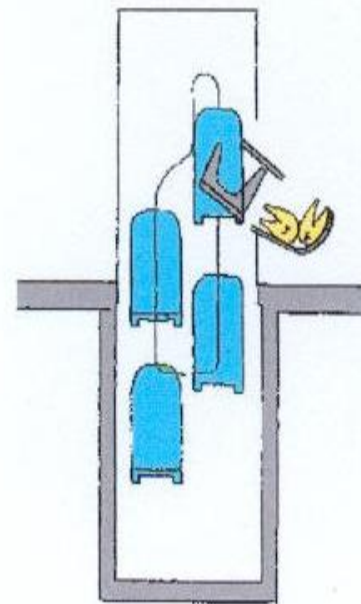
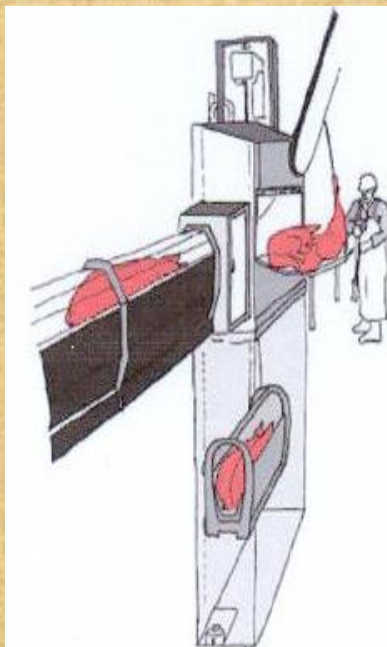

- do urządzeń do ogłuszania kąpielą wodną był zapewniony dostęp, aby umożliwić wykrwawienie ptaków, które zostały ogłuszone, ale na skutek awarii lub opóźnienia linii pozostają w kąpieli wodnej.

Nowe przepisy dotyczące urządzeń do ogłuszania gazem

Urządzenia do ogłuszania gazem, w tym przenośniki taśmowe, zaprojektowane i wykonane tak, aby:

- optymalizować podanie gazu do ogłuszenia,
- zapobiegać okaleczeniom lub urazom zwierząt,
- minimalizować próby uwolnienia się i wydawanie przez zwierzęta odgłosów przy unieruchamianiu,
- nawet przy maksymalnej przepustowości zwierzęta mogły leżeć w taki sposób, aby każde zwierzę leżało osobno.

Nowe przepisy dotyczące urządzeń do ogłuszania

Urządzenia do elektrycznego i gazowego ogłuszania wyposażone są w element, który pokazuje i rejestruje szczegółowe informacje o:

- najważniejszych parametrach elektrycznych
- stężenie gazu i czas ekspozycji

Zarejestrowane informacje są

Przechowywane przez co najmniej jeden rok.

Automatyczne urządzenia do elektrycznego ogłuszania przynależne do urządzenia do unieruchamiania podają prąd o stałym natężeniu.

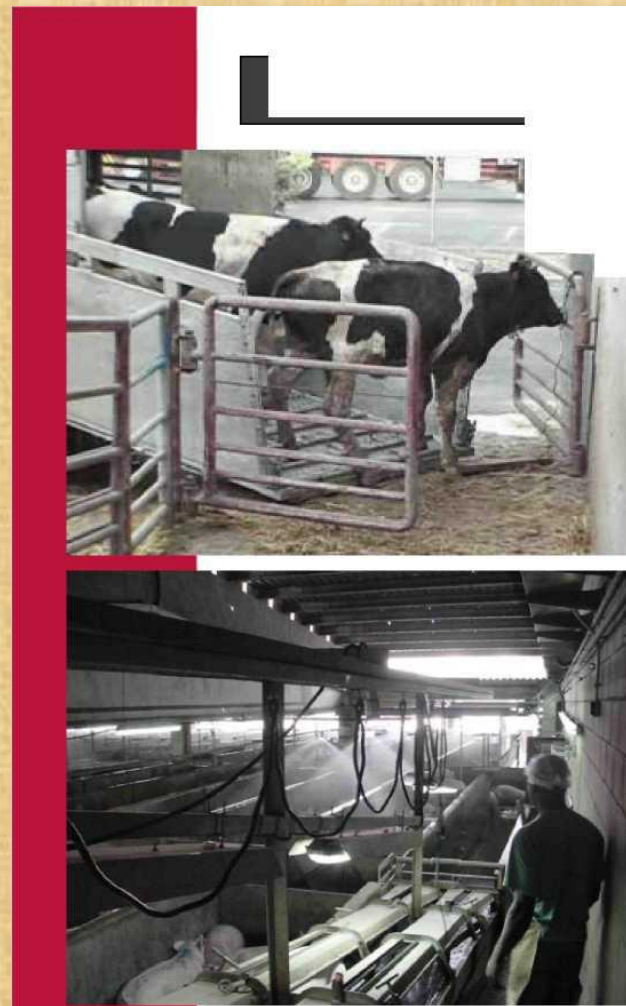
Metody ogłuszania

Dozwolone metody ogłuszania i uśmiercania szczegółowo opisane w rozporządzeniu

Nazwa	Opis	Warunki użycia	Najważniejsze parametry	Szczegółowe wymogi dotyczące danej metody
Ogłuszanie w kąpieli wodnej	Ekspozycja w kąpieli wodnej całego ciała na przepływ prądu dająca na elektroencefalogramie (EEG) postać padaczkową uogólnioną oraz możliwe migotanie lub zatrzymanie pracy serca. Ogłuszanie proste, chyba że częstotliwość jest równa lub mniejsza niż 50 Hz.	Drób. Ubój , zmniejszanie liczebności i inne sytuacje.	Minimalne natężenie (A lub mA). Minimalne napięcie (V). Maksymalna częstotliwość (Hz). Minimalny czas ekspozycji. Maksymalny czas między ogłuszeniem a kluciem/ uśmierceniem (s). Częstotliwość kalibracji urządzeń. Optymalizacja przepływu prądu. Zapobieganie porażeniom prądem przed ogłuszeniem. Położenie i pole powierzchni kontaktu elektrod. Minimalizowanie bólu przy pętaniu. Maksymalny czas spętania przed kąpielą wodną.	zakaz pętania zwierząt, zbyt małych lub okaleczonych – takie zwierzęta uśmierca się za pomocą innych metod. Pęta muszą być zwilżone, zanim ptaki zostaną spętane i poddane działaniu prądu. Ptaki podwieszane za obie nogi. zwierzęta poddawane są działaniu prądu o wartości podanej w tabeli przez co najmniej cztery sekundy.

Nowe przepisy dotyczące zasad postępowania– *Przywóz i przemieszczanie zwierząt oraz opieka*

Pracownik odpowiedzialny za dobrostan zwierząt lub osoba bezpośrednio mu podlegająca ocenia w momencie dostawy warunki w zakresie dobrostanu każdej przesyłki zwierząt, w celu ustalenia które zwierzęta mają szczególne potrzeby w zakresie dobrostanu i jakie odpowiednie działania należy podjąć.

Nowe przepisy dotyczące zasad postępowania– *Przywóz i przemieszczanie zwierząt oraz opieka*

- Zwierzęta nieodsadzone od matki, samice w okresie laktacji i te które urodziły w trakcie przewozu poród oraz zwierzęta dostarczone w kontenerach powinny zostać ubite w pierwszej kolejności.
- Zwierzęta, które nie są w stanie chodzić, nie mogą być wleczone do miejsca uboju; należy je uśmiercić w miejscu, w którym leżą.

Nowe przepisy dotyczące zasad postępowania– *Przywóz i przemieszczanie zwierząt oraz opieka*

Zwierzęta powinny być równomierne dostarczane na stanowiska ogłuszania i uśmiercania tak, aby pracownicy nie musieli w pośpiechu wyganiać zwierząt z zagród, w których są przetrzymywane.

Zakazane jest:

- a) uderzanie lub kopanie zwierząt;
- b) stosowanie nacisku na jakąkolwiek szczególnie wrażliwą część ciała w sposób powodujący niepotrzebny ból lub cierpienie;
- c) podnoszenie lub ciągnięcie zwierząt za głowę, uszy, rogi, nogi, ogon lub sierść lub obchodzenie się ze zwierzętami w sposób powodujący u nich ból lub cierpienie (zakaz podnoszenia zwierząt za nogi nie dotyczy jednak drobiu, królików i zajęcy);
- d) stosowanie poganiaczy lub innych narzędzi z zastrzonymi końcami;
- e) wykręcanie, zgniatanie lub łamanie ogonów zwierząt lub chwytanie oczu jakiegokolwiek zwierzęcia.

Nowe przepisy dotyczące zasad postępowania– *Przywóz i przemieszczanie zwierząt oraz opieka*

Zwierzęta nie mogą być wiązane za rogi, poroża, pierścienie nosowe, a ich nogi nie mogą być związane razem.

Jeśli zwierzęta muszą być związane, liny, uwięzi i inne środki muszą:

- a) być wystarczająco mocne, aby nie zerwać się;
- b) umożliwiać zwierzętom, w razie potrzeby, położenie się, jedzenie i picie;
- c) być zaprojektowane tak, aby wyeliminować zagrożenie uduszeniem lub zranieniem oraz aby umożliwić szybkie uwolnienie zwierząt.

Nowe przepisy dotyczące wykrwawiania

W przypadku ogłuszania prostego lub uboju rytualnego przecina się dwie tętnice szyjne lub naczynia, z których one wyrastają.

Zabrania się poddawania ptaków ubojowi za pomocą automatycznych noży do przecinania szyi, chyba że możliwe jest ustalenie, czy noże te skutecznie przecięły oba naczynia krwionośne. Jeżeli noże są nieskuteczne, ptaka niezwłocznie poddaje się ubojowi.

Przepisy przejściowe

1. Do dnia **8 grudnia 2019 r.** art. 14 ust. 1 (Rozplanowanie, budowa i wyposażenie rzeźni określone w załączniku II) ma zastosowanie jedynie do nowych rzeźni lub do każdego nowego rozplanowania, nowych konstrukcji lub nowego wyposażenia, które nie zostały oddane do użytku przed dniem 1 stycznia 2013 r.
2. Do dnia **8 grudnia 2015 r.** państwa członkowskie mogą postanowić, aby świadectwa kwalifikacji były wydawane przy zastosowaniu procedury uproszczonej w przypadku osób, których odpowiednie doświadczenie zawodowe wynosi co najmniej trzy lata.

Dziękuję za uwagę